

DRAGUTIN PROHASKA O HRVATSKOJ DRAMI I KAZALIŠTU

Stanislav Marijanović

Prohaska je od 1910. do 1947. objavio četrnaest zasebnih književno-povijesnih i stručnih knjiga, a od 1904. do 1936. približno 430 bibliografskih jedinica u hrvatskoj i češkoj periodici i publicistici.¹ U pedesetak među njima, pisanim na hrvatskom, njemačkom i češkom jeziku, sadržane su i Prohaskine prosudbe i prinosi kritičkom praćenju, proučavanju i vrednovanju hrvatske i strane dramske književnosti i kazališta, dramatičara i kazališno-scenskih umjetnika. Ti se prinosi jednako tako ogledaju i u sudovima i kritikama drugih o njemu, u polemikama s njima i u golemoj prepisci s drugima o svome i njihovome kritičarskom, književnopovijesnom, prevodilačkom, dramatičarskom i kazališnom radu, o okolnostima, obilježju, razini i primljivosti toga rada.² Iako su Prohaskini prosudbeni kritički prinosi o dramatičarima, drami i kazalištu brojni, raznovrsni i važni po svom značenju, književni i kazališni povjesničari nisu ih sagledali ni skupno prosudili kao zasebnu cjelinu u funkcionalnoj međuovisnosti, a niti eksplicirali kao segment njegova ukupnog djela i hrvatske kazališne kritike.³ Prohaskin su prinos bili smjestili u jednu njegovu najpoznatiju i kritici najizloženiju knjigu: *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, napisanu 1920. godine, odobrenu za Matičino izdanje recenzijama Josipa Pasarića i Julija Benešića, njezina redaktora, i objavljenu u Zagrebu 1921. godine.

S tom književnom povjesnicom i drugom, *Srbocharvátská literatura* iz 1928, o kojima ovdje priopćujem, Prohaska je jedini hrvatski književni povjesničar koji na početku i kraju interesnih 1920-ih godina dotadašnje znanstveno i metodološki neusmjereno bavljeno studijem živih književnosti, tj. suvremenom i »najnovijom« hrvatskom i srpskom književnosti od realizma preko moderne do futurizma i ekspresionizma, prevodi i pretvara u generacijski i žanrovski usustavljenu dvonacionalnu povijest.

1. PREGLED SAVREMENE HRVATSKO-SRPSKE KNJIŽEVNOSTI. Matica hrvatska, Zagreb, 1921. Prohaskin je *Pregled* njegova poznatija knjiga, za kojom se češće posezalo. U jačinu se hrvatskoga književnopovijesnoga i umjetničkog gibanja s njom prvi put uvode i poglavlja: *Hrvatska realistička drama*, *Miletićeva Reforma hrvatskog kazališta* s potpoglavljem *Osvrt na povijest zagrebačke pozornice* pod Miletićevom intendanturom i repertoarom, potom *Drama hrvatske Moderne* s potpoglavljima, svrstanim u klasifikacijsko-tipološko-ideološki neujednačenu podjelu koja je ocijenjena spornom.⁴ *Naturalističko-socijalna drama*, *Simbolička pjesnička drama*, *Kazališni komad i lakrdija*, pa *Drama katoličke Moderne* i naposljetku *Hrvatska moderna kritika i književna nauka* s potpoglavljem *Kazališna i umjetnička kritika*.

Sve to, pregledna poglavlja, generičke odrednice i dijakronijske sastavnice, pripremano je, sagledavano i prikazano u funkciji jedinstvenoga književno-umjetničkoga životnog i razvojnog procesa. Pristup takvoj sprezi, taj je sinergizam dramske književnosti i kazališta s drugim umjetnostima bio tečevina ostvarena u časopisima modernističkoga pokreta, u onodobnim kazališnim predstavama, na sceni i svečanostima govorima na prosceniju, u dramatizacijama i zajedničkim istupima scenskih i likovnih umjetnika, kazališnih, likovnih i glazbenih kritičara, manje-više Prohaskinih vršnjaka, a i sam je u periodici prikazivao glazbeno-scenske predstave i likovne izložbe. Stoga su u njegovu *Pregledu* izvori, načela i geneza moderne prikazani i personalizirani kao živo razdoblje pod visokim i niskim intelektualnim i umjetničkim naponom europskoga i hrvatskog modernizma, brojnih beletrista, realista i artista, kritičara, filologa i književnih povjesničara, podvedenih prvi put pod svodnu bilancu. Dok je Milan Marjanović svojim pregledom *Iza Šenoa* (1906) dao za tada »najstvarniju i najobjektivniju karakteristiku naših realista« (kako hoće Lj. Maraković), Prohaska je svojim *Pregledom* htio dati »najrealniju« i »što individualniju karakteristiku« naših modernista. Polazišta i idejna ishodišta

su im mogla biti ista, navlastito tijekom Prvoga svjetskog rata, ali ne i koncepcija strukture, načela i mjerila izvedbe. Okolnosti nastanka i pojave ovih dvaju pregleda bitno su različite. U *Predgovoru*, Prohaska naznačuje svoje u *najnovijoj*, »savremenoj« fazi, od realizma do danas (1920):

Prikazao sam ovdje obje književnosti kao jedan organizam u dva organa, te istaknuo sve momente jedinstva. (...) Osjećam i sâm, da nije danas podesan čas izlaziti s pregledom književnosti u vrijeme pomjeranja vrednota, u doba revolucije i socijalne i umjetničke. Nije čas za pregledavanje, ocjenjivanje i sistematiziranje. (str. V.)

Prohaska je, dakle, prvi hrvatski književni povjesničar koji se umjesto sučeljavanja s analitičko-kritičkim pregledavanjem, klasificiranjem i prosuđivanjem žive, proizvodne materije i postojeće bio-bibliografske građe primjenom objektivne metode, sučelio s ratnim i državnim preokretima, društvenim i umjetničkim pokretima, s pomjerenim vrijednostima, s rojalističkom obligacijom srbohrvatske rasno-plemenske jedinstvenosti i profilima književnika Srbohrvata, s ideologijom i koncepcijama ujedinjenja na osnovi integralnog jugoslavenstva karadževićevske Eshaezije, s »problemom jedinstvene jugoslavenske književnosti« i programom »Književnog juga« (1918): *moramo čitav svijet misli da pojugoslavenimo*. Zato će upućeni procjenitelj Prohaskinih prosudbi svoj pristup dionicama knjige nužno graditi u okviru njegove odluke da ne piše povijest koje još nema nego pregled suvremene dvonacionalne književnosti, ujedno će znati vrednovati i njegov otklon od pisanja ne *srpskohrvatske* nego upravo hrvatske i srpske književnosti, u tradiciji od Šafařika, Jagića i Šurmina, kao i njegov postupak da pisce individualizira riječima i citatima njih samih, da ih sâm ne ocjenjuje »sa stajališta svojih ideala« ili suvremenih kritičarskih i književnopovijesnih fraza, »nego sa stajališta vlastitih umjetničkih, socijalnih i religioznih težnja«. ⁵ Koliko je u tome uspio? U tome su se kritičari izjasnili i podijelili pro et contra. ⁶

2. ZAGREBAČKO RAZDOBLJE. U pojavi Prohaskina *Pregleda* 1921. godine i prosudbama njegovoga dramsko-kazališnog odsječka valja nam vidjeti i ne manje važno: *Pregled* označuje prekretnicu i razmeđuje dva odjelita Prohaskina stvaralačka razdoblja, zagrebačko i praško, kada je *Pregled* i napisan, na odvojkju njegove životne putanje. U prvom, i kritičarski najplodonosnijem, zagrebačkom

razdoblju (1905-1920), predstavio se kao filolog iz Jagićeve škole zasebnim knjigama-uspješnicama i radnjama u posebnim otiscima s književnoznanstvenim pretenzijama, kao: *Budimski lekcionari XVIII. vijeka* (1908), *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić: Studija o baroku u našoj književnosti* (1909), *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina* (1911), *Husitsvi a bogomilstvo* (Praha, 1915) i *F. M. Dostojevski* (1921). Među njima su i njegove najuspješnije analitičke studije o Ivi Vojnoviću, sabrane u jubilarnu knjigu *O pjesniku slobode* (Osijek, 1918) i njegov prvi *Pregled hrvatske i srpske književnosti, I. (Do realizma 1980)*, Zagreb, 1919. Svratili bismo pozornost i na njegov »pretpremijerni« specimen: na separatno tiskane slavnosne govore i svečanosa predavanja pred kulturnom javnosti i kazališnim predstavama u Hrvatskom zemaljskom kazalištu kao na njegov uspješan i osobit vid korespondiranja s hrvatskom dramom i kazališnim medijem. Njih je jedanaest. Navodim neka s takvim obilježjem: *Komedija staroga Zagreba* (pred izvedbom *Diogeneša*, 1916), *Prvi ilirski dramatik* (prije prikazivanja *Jurana i Sofije*, 1916), *Jugoslavenska akademija i hrvatska drama* (o *Dubravci* i *Karlu Dračkom* F. Markovića pred izvedbom *Dubravke*, 1917), *Tragedija jugoslavenske majke* (prije *Ekvinocija*, 1917), *O pjesniku slobode* (u osječkom kazalištu prije *Dubrovačke trilogije*, 1918) i *Kraljevac-republikanac u jugoslavenskoj drami* (prije izvedbe drame Matije Bana *Marojica Koboga*, 1919). U svome pak predavanju na otvorenju izložbe »Proljetnog salona« *Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850-1915.* (separat, 1916) Prohaska će inauguirati naraštajno načelo u njezinoj periodizaciji, proglasiti Vojnovića i Tresića Pavičića simboličkim realistima i razviti poširoku lepezu dramatičara moderne koji društvenoj drami »dadoše nov sadržaj i nov naturalistički i simbolistički oblik«: Milivoj Dežman, Srđan Tucić, Kamila Lucerna, Milan Šenoa, Josip Kosor, Fran Hrčić, Petar Petrović Pecija, Milan Ogrizović, Milan Begović, Fran Galović i dr. Za njim se bio poveo i na *Pregled* oslanjao istaknuti češki slavist-komparatist Frank Wollman u monografiji *Srbochorvatské drama* (1924).⁷

Pridodamo li tim predavanjima i Prohaskine kazališne kritike i polemike, npr. s Nikom Bartulovićem o njegovoj prvoj drami *Kuga*, s kojom se zatvara Prohaskino zagrebačko razdoblje, kao i s njegovim otvaranjem kulta Dostojevskog, dostojevštine i sveslavenskog duhoborstva, onda upućujemo na solidnu kritičarsku i književnopovijesnu prethodnicu i popudbinu koju će on u Pragu preoblikovati i unijeti u svoj *Pregled*. I još jedna potankost iz zagrebačkog razdoblja, bolje kurio-

zum otkriven u njegovoj pismovnoj vezi s Kamilom Lucernom: ona je u tiskanu antologijsku zbirku svojih prijevoda iz hrvatske književnosti *Aus Südslavischen Dichtungen* (Zagreb, 1918) uvrstila i lirsku dramsku scenu Dragutina Prohaske *Božićnica (Ein Weihnachtsspiel)*. S Lucerninom zbirkom ona je dospjela i do Huga von Hofmannsthala, koji je u pismu Lucerni izjavio da mu se iz zbirke upravo ona najviše svidjela. Naime, riječ je o misteriju s tri istočna mudraca koji blagonaklono prinose darove božjem Djetetu. Baltazar je odjeven papinski (grimizni plašt, krzno i tijara), Gašpar kao njemački car (sablja i bojni pršnjak) a Melkior poput Tolstoja (ruska seljačka surka, rubaška). Prohaska je tu scenu, kako je izjavio, napisao u stihu i obliku starohrvatskih prikazanja.⁸

3. PRAŠKO RAZDOBLJE. Prohaska je u Pragu od 1920. godine izgubio izravnu kontaktnost s hrvatskom kulturnom sredinom. Mogao je pisati njezinu književnu povijest, a tekuću kazališnu kritiku tek iz Narodneho divadla. Zaokupljen je službom prosvjetnog referenta u poslanstvu SHS, srpskohrvatskim lektoratom Karlova sveučilišta, suradnjom u češkim časopisima, prepiskom s Jagićem, J. Benešićem, P. Skokom, G. Gesemannom, –. Szabom i dr. Ostaje združen s vlastitom dramom i zabavljen svojim napisanim dramama koje nudi osječkom, banjolučkom i zagrebačkom kazalištu. Jedna od njih je tročinska drama *Kralj Petar i junaci bez zakletve*, a druga »čisto slavonski komad« *Tamburaši ilirski* s Pajom Kolarićem, Runjaninom i Strossmayerom kao dramskim licima. O oba svoja dramska teksta on potanko pismovno obavještuje i Isu Cepelića, osječkoga pisca i leksikografa, u vrijeme kada i on izgrađuje nedovršeni češko-hrvatski rječnik, koji je obradom bio narastao do 30.000 riječi.⁹

Osim raznovrsne suradnje u češkim smotrama i enciklopedistici, iz praškog su razdoblja i njegovi kazališni osvrti i prikazi objavljeni u »Jugoslavenskoj knjivi« i praškim časopisima, »Slovansky přehled«, »Země«, »Československo-jihoslovanská Liga«, »Československo-jihoslovanská revue«, i dr., među kojima o dramatičaru Alojzu Jiráseku, Wollmanovoj knjizi *Srbochorvatské drama*, o dramatičaru Jaroslavu Karáseku i Janu Hudecu, prevoditelju hrvatskih dramatičara na češki, a od hrvatskih, o dramama *Vučina* Milana Ogrizovića, *Maškarate ispod kuplja* Ive Vojnovića i *Sin Bože Lovrića*. *Ivo Vojnović – basnik slovanské vzajemnosti* iz 1936. posljednji je tekst iz praškoga razdoblja, koje nas, skladno temi, može zanimati. Uostalom, Prohaska je prvi zapazio da postoje pisci kojima drama nije tek nuzgredno zanimanje. Vojnović im je i po Prohaskinu bavljenju njime – reprezentant.

4. SRBOCHARVÁTSKÁ LITERATURA. »Pokrok«, Praha II, 1928. — Prvo je izlazila u nastavcima u časopisu »Slovansky přehled« pod redakcijom Adolfa Černyja. Njezina je koncepcija, pa periodizacijska trodijelna struktura (*I. Předválečná Moderna, II. Nacionální hnutí i III. Poválečná literatura*) i izvedba ostala sve do danas izvan vidokruga naših suvremenih i vodećih književnih povjesničara i teatrologa. Postojala je i zabluda da je ta knjiga drugo izdanje *Pregleda*. Pođimo od naslova. Uvjetovan je dvojakim razlozima. Prvi su odrješito zastupali Barac i Lunaček. U raspravi *Naša književnost i njezini historici* iz 1923. Barac je bio jasan: »Za ozbiljnoga literarnoga historika može naša jugoslavenska književnost biti samo *jedna*. Tvrditi danas... da se naše plemenske književnosti imaju prikazivati odvojeno, znači ono isto što i tvrditi... da su Slovenci, Hrvati i Srbi tri različita naroda... /s/ tri zasebne književne historije: prikazujući duševni život *jednoga* naroda, književna ga historija ima prikazati cjelovito...« Lunaček, kritičar otrprie pamfletski opterećen Prohaskinim *Pregledom*, ožigosao je Prohaskin feljton iz 1926. *Srpsko-hrvatska moderna drama* kao renegatski: »O Jugoslavjane g. Prohasko!« — zar dva podrijetla u ujedinjenom narodu: »ako je tako, onda imade i dva naroda.«¹⁰ Drugi je razlog sadržan u njegovoj službi: upravljalo je njime Ministarstvo inostranih dela »kojim su vladali srpski radikali kivni na mene Hrvata«, k tomu, u Pragu je postojao samo lektorat *srpskohrvatskoga* jezika, i isto državnoetničko načelo u zemlji njegova veleposlanstva (u kojoj je bio obvezan pisati srpskoekavski): jedan čehoslovački narod. Naslov knjizi »srbocharvátská« bio je ustupak kritici i tom načelu, ali Prohaska, kada i govori o »jihoslovanskomu dramatu a dramatiku«, redovito locira i luči dramatičarovu pripadnost rođenjem, školovanjem, vjerom ili boravištem i prosuđuje ga na razini dramskog teksta, podređujući i biografski podatak, kada ga navodi, piščevoj (etničkoj) pripadnosti. Npr. pristup Dinku Šimunoviću on otpočinje: »Sinj i Cetinska krajina u Dalmaciji jest u središnjem dijelu bivšega hrvatskog kraljevstva, kojemu je tisućita obljetnica proslavljena 1925. u Zagrebu«, ili pak po osobnoj kontaktnosti i poznanstvu, kao s Donadinijem: »Kada je bio mojim učenicom u petom razredu realne gimnazije u Zagrebu, imao sam priliku zapaziti njegovu veliku obuzetost s književnosti.« Ahmeda Muradbegovića tumači kao muslimanskog autora u okviru hrvatske drame, a svestrani *hrvatski duh* Miroslava Krleže objašnjava samo u relacijama hrvatske književnosti i svjetskih pisaca. Za »Hrvatsku njivu« navodi: »oko nje se okupila gotovo sva hrvatska inteligencija«, a za prenaslovljenu »Jugoslavensku njivu« (pod

beogradsko-zagrebačkim uredništvom u Zagrebu i urednicima Kosta Kumanudi – D. Prohaska) naznačuje: ideja časopisa »stvoriti novo jugoslavensko osjećanje i misaonost« – bila je »u najvećoj mjeri srbijanska«. Kada je 1920. obnovljen »Srpski književni glasnik«, umjetno stvorena srpsko-hrvatska koncentracija se raspala. Cijeli »priliv beogradskih pisaca iz Zagreba seli u Beograd. Literatura je opet bila razdvojena kao prije rata na srpsku i hrvatsku.« (Str. 124, spacionirao Prohaska!)

U svojoj predratno-ratno-poratnoj periodizaciji književnosti moderne i modernizma, koje prati do zamiranja ekspresionizma i ekspresionističkih stilova, sve do godine objavljivanja knjige (1928), Prohaska primjenjuje i prosuđuje dramu i kazalište u već ustaljenim vrstovnim odrednicama (lirika, epika, drama, kritika), a dramu u poglavljima: *Moderna drama* (od Vojnovića i Tucića nadalje), *Poratna drama – doba groteske i burleske*, *Psihološka drama*, *Socijalna drama*, *Povijesna drama* i *Domorodačka drama* (građanska, ratna, domoljubna i krajinska, folklorno-narodska). Knjigu privodi kraju poglavljem *Scena*, o kazalištima u Kraljevini SHS, s naznakama kazališne periodike, intendantata, redatelja i dramaturga od N. Andrića do J. Benešića, Livadića, Gavelle, Kujundžića, Bartulovića i dr. Naposljetku je zaključuje s razdobljem intuitivne i revolucionarne kritike te spisateljskim udrugama i nakladništvom. U lirici, novelistici, drami i kritici Krleža je neprijeporno mjerilo i gospoduje ponad svih drugih (ukupno na 17 tiskanih stranica), a potom u drugim žanrovima, Vojnović, Vidrić, Nazor, Begović, Ogrizović, Kosor, Andrić, Krklec i nadasve Ujević. Krleža i Ujević, koje u *Pregledu* jedva spominje, središnje su personalnosti ove knjige za kritičko preocjenjivanje i novu prosudbu. Po pristupu, prosudbama s estetske razine (imao je u Pragu više mogućnosti pratiti i čitati nepročitano), s potrebom da dramskom djelu priđe kritičkim rasuđivanjem iznutra, nalazeći se između filozofsko-estetske, »intuitivne« i pragmatične kritike te obrazložene sinteze, Prohaska je napisao po primijenjenim sistematizacijama ujednačenije, po obuhvatu modernista ambicioznije, a po načinu izvedbe književnopovijesno i kulturološki informativnije djelo, posve novo i bitno drugačije od svoga *Pregleda* iz 1921. Takvim ga je primila i češka kritika, kao primarno vrelo iz kojega je stručna i šira javnost crpila spoznaje o suvremenoj (»najnovijoj«) hrvatskoj, a u manjoj mjeri i srpskoj dramskoj književnosti i kazalištu.

Da zaključimo. Njegovi su idoli kojima povezuje oba stvaralačka razdoblja, zagrebačko i praško, i od kojih se nije spisateljski i misaono odvajao, bili i ostali Vatroslav Jagić, Josip Juraj Strossmayer, o kojemu je napisao i dramu, Tomaš G. Masaryk, Fjodor Mihajlovič Dostojevski i Ivo Vojnović, uz vidan zaokret u karakterizaciji individualističkog artizma, kao i uz potrebnu dozu kritičnosti prema Miroslavu Krleži te promicateljski pomak prema Tinu Ujeviću i Ivi Andriću, Vladimiru Nazoru i Gustavu Krklecu, i svima onima koji su ga u zagrebačkom razdoblju bili izvrgli kritici i krležijanskom odiju u polemici. U posljednjem pismu Jagiću, pisanom potkraj njegova života, 15. svibnja 1923. godine, Prohaska se tada s gorčinom osvrće na oba ta razdoblja:

Velećenjeni gospodine profesore!

Hvala Vam velika na vašim lepim rečima o mojoj knjizi o Dostojevskom. Doista sam svaku reč vašega pisma gutao s nasladom, jer radost moja bijaše tim veća što je Vaše priznanje bilo čisto i srdačno. (...) Najviše sam polaskan time što ste izdržali da pročitate celu knjigu. (...) Mišljenje se o meni t. j. o ceni mojega rada u Zagrebu znatno popravilo od kada su se pročule strane kritike o knjizi. Ali što to meni danas koristi. Ja sam u najbolje svoje vreme bio odbačen od ljudi koji nisu dali ni to što sam dao i možda mogao još dati da sam imao uslove rada. Ja danas moram u Pragu da tratim svoje vreme na administrativni posao u službi ministarstva i u službi socijalne skrbi za naše studente u Pragu.¹¹

U golemoj Prohaskinoj pismovnoj ostavštini u Zagrebu zapisano je i njegovo samoočitovanje o obilježju i značenju svoga ukupnoga kritičkog i književnopovijesnog rada i djela, koje se i u toj korespondenciji ogleda a do danas je neproučeno.¹² U njoj on naznačuje vlastita mjerila za preispitivanje i ocjenu svoga ostvarenog doprinosa u promoviranju vrijednosti nacionalne književnosti u okviru južnoslavenske, slavenske i europske književnosti i kulture:

Sa toga gledišta treba jedamput ispitati moje nastojanje da podignem našu kritiku i literarnu historiju na evropejski nivo, ispitati da li mi je to i uspjelo. Sa toga gledišta se moraju takodje ozbiljno uzimati naši književnici, kad se naročito kao početnici obraćaju meni s molbama za ocjenu i mišljenje. A o tome je moja

kolekcija prepiske prebogata dokumentima. Dokumentima, koji čine čast ne toliko meni koliko autokritičnosti naše literarne generacije, koja je umjela da prepozna obrazloženu kritiku, od frazovite, nestručnjačke, diletantske nazovi-kritike. A takova je zaglušivala u moje vrijeme i čak uspjela da u intelektualno slabe čitaće publike izazove prema meni nepovjerenje. Moje je sunce kratko doba ogrijavalo redove naših književnika, moj dan je davno utonuo na dalekom tudjem obzoru. Bila je to moja sudbina. Ali raduje me osjećaj, da će odsjev iz ovih pisama, uvijek buditi neku radoznalost i neku simpatiju za čovjeka koji je volio književnost i krčio joj puteve u čitalačku masu, recimo, jednog decenija jugoslavenske literature.¹³

S tim Prohaskinim autoreferencijalnim iskazima i smjerodajnim porukama zaključujemo izlaganje. Ono je imalo za cilj naznačiti opseg, smjer i doseg njegovih kazališnih kritika, rasprava i javnih istupa u prosuđivanju hrvatske dramske književnosti i kazališta, i to u 1920-im godinama u praškom ili završnom razdoblju koje je rezultiralo suradnjom u češkim časopisima i dvjema književnopovijesnim sintezama: *Pregled* (1921) i *Srbocharvátská literatura* (1928), prvima u nas koje obuhvaćaju razdoblje od moderne do suvremene književnosti. Zapravo, one najviše znače kao jedini pokušaj sustavne panorame hrvatske i srpske književnosti u svome razdoblju. Prvom se sintezom izložio nerazumijevanju i kritici taštih suvremenika, ali je potaknuo i češkoga poredbenog teatrologa i dramatičara Franka Wollmana da se studijski bavi hrvatskom i južnoslavenskom dramom i kazalištem, a drugom je sintezom, na češkom jeziku, ponudio glavno obavijesno vrelo iz kojega su češka javnost i prevoditelji crpili spoznaje o novijem hrvatskom i srpskom književnom stvaralaštvu, a intendanti i dramaturzi nalazili pobude da i u izravnom dodiru s Prohaskom postavljaju drame hrvatskih dramatičara (Vojnović, Pecija, Krleža i dr.) na repertoar čeških i slovačkih kazališta, pred publiku i kritiku.

BILJEŠKE

¹ Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*. Slavonska, Vinkovci, 1994. Prema *Bibliografiji* D. Prohaske, koju je priredio dr. sc. Milovan Tatarin (str. 80-109), i mojim dopunama.

² *Korespondencija Dr. Dragutina Prohaske*, kom. 1-1202. Popisao i opisao u Pragu 2. lipnja 1959. sâm Prohaska. Arhiv Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije, Zagreb.

³ Ljubomir Maraković u svom predgovoru i izboru tekstova za ediciju »Sto godina hrvatske književnosti 1830-1930« u knjizi V. *Hrvatska književna kritika* (Zagreb, 1935) i Antun Barac u svojoj temeljitoj istoimenoj studiji (JAZU, Zagreb, 1938) u nizu kritičarskih imena od 1842. do 1914. idu predaleko u izostavljanju i zatajivanju imena D. Prohaske. Među kritičare od značenja vratio ga je Šime Vučetić 1964. u svom izboru »Nehajev i suvremenici« (*Hrvatska književna kritika*, knj. V, str. 33-34, 281-289), a među kritičare i najznačajnije književne povjesničare moderne Miroslav Šicel 1975. u knjizi *Hrvatska Moderna: Kritika i književna povijest* (PSHK, knj. 71, str. 473-506), koji ga je isticao kao književnog povjesničara u više navrata, o čemu vidi: »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, zbornik *Književni Osijek*, Osijek, 1996, str. 291-298.

⁴ Branko Hećimović, »Hrvatska dramska književnost između dva rata«. *Rad JAZU*, knj. 353, Zagreb, 1968, str. 111-319. O koncepcijama D. Prohaske u *Pregledu* i u pregledu F. Wollmana u *Srbochorvatské drama*: str. 113-115, 117-119, 131, 152.

⁵ Iz predgovora *Pregledu*, str. VI.

⁶ Npr.: Velimir Živojinović Massuka, »Jedna historija književnosti«. *Misao*, III/1921, 2, str. 150-154 i 43, str. 234-236 (Prohaskin odgovor: IV/1922., 63-64, str. 1226-1228 i 65, str. 1309-1310; Petar Skok, »Dr. Dragutin Prohaska: *Pregled...*« *Jugoslavenska njiva*, VI/1922, 1, str. 63-66. U naše vrijeme i Šime Vučetić, v. bilješku 3, str. 34.

⁷ *Srbochorvatské drama. Přejhled vyvoje do války*. V Bratislavě, 1924. Pregled je prikazao Prohaska (*Československo-jihoslovanska Liga*, IV/1924, 9/10, 84-87). Wollman se poziva na Prohaskina kazališna predavanja, kritike, *Naraštaje*, na knjigu *O pjesniku slobode*. Iz njih, a osobito iz *Pregleda*, češće citira Prohasku i oslanja se na njegove pristupe i prosudbe drama i dramatičara I. Kukuljevića, F. Markovića, J. Rorauera, M. Derenčina, I. Vojnovića, A. Benešića, S. Tucića, K. Lucerne, M. Ogrizovića, P. Petrovića Pecije, –. Dimovića, B. Lovrića i dr. Slijedi Prohasku u kompozicijskom modelu (hrvatsku i srpsku književnost prikazuje u zasebnim odjeljcima), u isticanju S. Mileticeve ere, u periodizaciji i generici dramske književnosti (*Dramatikové z let devadesátých*, *Dramatikové Moderny*, *Omladinští dramatikové*; *Realistická hra*, *Naturalisticko-sociální drama*, *Symbolicko-ideové (!) drama* (kod Prohaske – *pjesnička!*)).

⁸ Misterij je izveden na Božić 1907. u Prohaskinu obiteljskom krugu u Osijeku. Komentirao ga je uz prepisku sa K. Lucernom (v. Bilješku 2, ad 511): izvorna ideja da su kraljevi s Istoka oličenje triju kršćanskih religija, katoličkog dogmatizma, njemačkog protestantizma i Tolstojeva čistog evanđelja, koje se dijalektički nadmeću oko Isusovih jaslica, potaknula je Lucernu da Prohaskinu »dramatičku scenu« prevede iz rukopisa, uvrsti u antologiju i objavi.

⁹ Pismo iz Praga u Osijek od 12. veljače 1937, nakon smrti prof. dr. Dragana Cepelića, pravnog pisca, u mojem posjedu.

¹⁰ *Obzor*, LXVII/1926, br. 147, str. 2.

¹¹ Fond prepiske V. Jagića u Rijetkostima Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (R 4610 b).

¹² Iz toga je vrela Milovan Tatarin dao vrijedan prinos Dragutinu Prohaski: priredio je jedinu njegovu knjigu objavljenu u Hrvatskoj, nakon odlaska iz Hrvatske 1921. godine (v. bilješku 1).

¹³ Vidi bilješku 2, ad 615 od 5. prosinca 1922.